

Grzegorz Waligóra

Od Redakcji

Pamięć i Sprawiedliwość 11/1 (19), 11-12

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Od Redakcji

Tematem przewodnim niniejszego numeru „Pamięci i Sprawiedliwości” są dzieje PRL w okresie od października 1956 do czerwca 1976 r. Pomimo dużego zainteresowania historyków w ostatnich latach powojennymi dziejami Polski, dotychczasowe badania koncentrują się głównie na kryzysach społeczno-politycznych oraz początkowym (1944–1956) i schyłkowym okresie (1976–1989) rządów PPR/PZPR. Na tym tle dorobek historiografii opisującej środkowy PRL, wygląda znacznie skromniej, zwłaszcza jeżeli odejmiemy od niego prace poświęcone kryzysom w marcu 1968 i grudniu 1970 r.

Ostatnio można jednak zaobserwować stopniowo zwiększające się zainteresowanie historyków okresem popaździernikowym, ciekawym ze względu na procesy zachodzące zarówno w życiu społecznym, jak i w szeroko rozumianym aparacie władzy. Środkowy PRL to również czas istotnych przeobrażeń gospodarczych (zwłaszcza po 1970 r.), demograficznych, mentalnych i światopoglądowych. To okres kształtowania się trudnych relacji państwo – Kościół, tworzenia załączków środowisk opozycyjnych oraz ważnych przemian w kulturze.

Niniejszy wolumin rozpoczyna dyskusja z udziałem czołowych badaczy tego okresu PRL: Błażeja Brzostka, Jerzego Eislera, Andrzeja Friszke, Łukasza Kamińskiego i Konrada Rokickiego, którzy oceniają dotychczasowy stan badań, analizują postawy społeczeństwa polskiego, zastanawiają się nad procesami zachodzącymi w strukturach władzy oraz sytuacją Kościoła katolickiego w PRL.

Blok „Studia” otwiera tekst Łukasza Bednarskiego poświęcony historii lubelskiego Związku Wojowników o Wolność i Demokrację w październiku 1956 r. Autor przedstawia w nim aktywność środowisk kombatanckich wywodzących się z Armii Krajowej i Batalionów Chłopskich w lubelskich strukturach ZBOWiD. Dwa kolejne teksty zostały poświęcone ukazaniu form spontanicznego oporu społecznego w okresie „małej stabilizacji”: Arkadiusz Małyżka opisuje reakcję mieszkańców woj. poznańskiego na podwyżkę cen w 1963 r., a Tomasz Daniłcki analizuje reakcje społeczeństwa wobec wyborów powszechnych. Artykuły Sebastiana Drabika i Konrada Rokickiego przedstawiają problematykę związaną z funkcjonowaniem Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej za rządów Władysława Gomułki. Drabik przybliżył działanie wojewódzkich struktur PZPR na przykładzie województwa krakowskiego, Rokicki zaś zaprezentował stosunek pisarzy z Podstawowej Organizacji Partyjnej Oddziału Warszawskiego Związku Literatów Polskich do polityki partyjnego kierownictwa. Interesującym przyczynkiem do dziejów emigracji jest szkic Patryka Pleskota, poświęcony stypendystom naukowym emigrującym na Zachód. Blok „Studia” zamyka Piotr Brzeziński artykułem o wydarzeniach czerwca 1976 r. w województwie gdańskim. Ten słabo dotąd zbadany temat autor przybliżył na podstawie akt PZPR i SB.

Dział „Varia” rozpoczyna artykuł Bartłomieja Garby, który podjął się próby odtworzenia struktury społecznej ludności autochtonicznej w powiecie sztumskim w 1952 r. na podstawie materiałów administracyjnych. Tematyki lokalnej dotyczy także kolejny tekst pióra Dariusza Burczyka, ukazujący żołnierzy z powiatów elbląskiego i braniewskiego, skierowanych do odbycia służby wojskowej w kopalniach węgla, rud uranu i kamieniołomach. Autor w swoich analizach wykorzystał

dokumenty ewidencji Wojskowej Komendy Uzupelnień (WKU) w Elblągu. Alfred Reisch przedstawia mało znane wątki z dziejów emigracji, związane z koordynowanym przez Andrzeja Stypułkowskiego programem dystrybucji książek wśród Polaków odwiedzających kraje zachodniej Europy. W kolejnym artykule Zbigniew Osiński zwraca uwagę na czynniki kształtujące postawy nauczycieli na Lubelszczyźnie w latach 1957–1989 oraz wskazuje istotniejsze typy tych postaw. Następne trzy artykuły dotyczą lat osiemdziesiątych. Przedmiotem rozważań Jakuba Kazimierskiego stały się relacje pomiędzy zakładowymi strukturami NSZZ „Solidarność” a PZPR w woj. katowickim jesienią 1981 r. Postawom młodzieży zrzeszonej w warszawskiej strukturze Federacji Młodzieży Walczącej obszerny artykuł poświęcił Bartłomiej Noszczak, a Marcin Kłodziński skupił się na pokazaniu procedur oraz metod działania wykorzystywanych przez organy kontrwywiadu Kaszubskiej Brygady Wojsk Ochrony Pogranicza w przeciwdziałaniu nielegalnemu przekroczeniu granicy. Złożona problematyka związana z ucieczkami została pokazana z punktu widzenia strażnika. W kolejnym artykule autorstwa Michała Kani zostały przedstawione losy polskich policjantów okresu międzywojennego w pierwszych latach po wojnie. Blok „Varia” zamykają rozważania Wojciecha Turka na temat ciągłości i zmian zachowań wyborczych w Polsce w latach 1945–2010.

Dział „Sąsiedzi” rozpoczyna tekst Andrija Portnowa poświęcony pamięci i ocenie historycznej drugiej wojny światowej przez współczesnych Ukraińców. Autor zwraca uwagę na głębokie podziały w świadomości historycznej i brak jednolitości poglądów społecznych w kwestii oceny wojny. Kolejny tekst dotyczy także Ukrainy. Włodzimierz Baran ukazał przemiany ekonomiczne na ziemiach II Rzeczypospolitej, które po 17 września 1939 r. znalazły się w granicach republiki ukraińskiej. Doprowadziły one do całkowitego upaństwowienia gospodarki i sowietyzacji społeczeństwa. Ostatni tekst z tego działu to krótki szkic Václava Vebera przybliżający kulisy dymisji ministrów rządu czecosłowackiego w lutym 1948 r., która wbrew pierwotnym założeniom przyczyniła się do umocnienia władzy komunistów.

Blok „Dokumenty” otwiera opracowany przez Annę Machcewicz stenogram rozmowy pomiędzy szefem Departamentu Śledczego MBP, płk. Józefem Różańskim a przebywającym w więzieniu Stanisławem Mierzyńskim. Pokazuje on niemal instruktażowo metody łamania człowieka w śledztwie. Dokument przygotowany przez Krzysztofa Bussego przybliży metody pracy operacyjnej SB. Jest to instrukcja pracy z agenturą celną.

Niniejszy tom zamyka dział „Recenzje i polemiki”, w którym zostały omówione cztery publikacje. Jarosław Syrynk poddał krytycznej analizie książkę Grzegorza Motyki *Od rzezi wołyńskiej do akcji „Wisła”*. *Konflikt polsko-ukraiński 1943–1947*. Kolejny głos w dyskusji nad książką Mirosława Piotrowskiego o NSZ na Lubelszczyźnie w latach 1944–1947 zabrał Łukasz Pasztelaniec. Aleksander Gogun i Władimir Ginda przedstawili książkę Wendy Lower *Nazi Empire Building and the Holocaust in Ukraine*, a Jan Olaszek zaprezentował najnowszą publikację Pawła Sowińskiego, poświęconą uczestnikom drugiego obiegu wydawniczego w Polsce w latach 1977–1989.